

APELLYASIYA VA KASSASIYANING YURIDIK INSTITUT SIFATIDA TARIXIY RIVOJLANISHI (XORIJIY TAJRIBA MISOLIDA)

Sadikova Yorkinoy Solijonovna¹

Lutfullaev Mirzoxid Saloxitdinovich²

¹ Samarqand davlat universiteti yuridik fakulteti huquqshunoslik va yuridik ta'lim kafedrası o'qituvchisi, Yuridik fanlar nomzodi

² Samarqand davlat universiteti yuridik fakulteti magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6723047>

ARTICLE INFO

Received: 28th May 2022

Accepted: 02nd June 2022

Online: 15th June 2022

KEY WORDS

Appelyatsiya, kasatsiya, rim xuquqi, instansiya, jinoyat ishlari bo'yicha sud, Fransiya, Germaniya.

ABSTRACT

Mazkur ishda jinoyat ishlari bo'yicha sud jarayonida apellyasiya va kassasiyaning tarixiy rivojlanishi xorijiy tajriba misolida ko'rsatishga o'ringan bo'lib, yevropalik mamlakatlar tarixiy tajribasidan misollar orqali unbu institutlarni tarixiy evolyusiyai ko'rsatilgan.

Apellyatsiya (lotincha appellatio - shikoyat) sud amaliyotida yuqori sud tomonidan qonuniy kuchga kirmagan sud hujjatlarini tekshirishning protsessual qonun hujjatlarida belgilangan tartibidir. Qonunda nazarda tutilgan hollarda u qonuniy kuchga kirgan qarorlarga nisbatan ham amalga oshirilishi mumkin.

Apellyatsiya dastlab Rimda imperator Avgust davrida paydo bo'lgan va keyinchalik imperatorlar homiyligida tobora kuchayib bordi. Rimda apellyatsiya birinchi instantsiya qarorini yomonlashtiradigan ishlarni hal qilishda xatolar bo'lishi mumkinligini ko'rsatgan mashhur Ulpian timsolidagi birinchi raqibiga ham duch keldi. Rim huquqidan apellyatsiya katolik cherkovi tomonidan olingan va Rim-katolik jarayoni bilan birgalikda Germaniyaga olib kelingan va u erda sudyani sudyalik vazifalarini buzganlikda ayblash xususiyatiga ega bo'lgan milliy nemis apellyatsiya usulini chiqargan.

Nemis umumiy huquq nazariyasi fuqarolik ishlari uchun kamida uchta sud instantsiyasini talab qiladi, haqiqatni aniqlash shaqtida ikkita sud qarori zarurligini tan oladi; ammo Germaniyaning Bavariya va Gannoverda birlashishidan oldin ham uchinchi instantsiya bekor qilindi va frantso'zcha ikkita instansiya printsiplari joriy etildi.

Germaniya imperiyasi e'lon qilinganidan ko'p o'tmay, fuqarolik sudlovi to'g'risidagi umumgerman statutining ikkita loyihasi ketma-ket ishlab chiqildi: birinchisi - 1871 yilda Prussiya Adliya vazirligi tomonidan, ikkinchisi - 1872 yilda maxsus komissiya tomonidan ishlab chiqilgan Imperator protsessual kodeksi.

Ularning ikkalasi ham kollegial sudlarning qarori ustidan shikoyat qilish huquqini bekor qilishni taklif qilishdi, apellyatsiya faqat jahon yurisdiksiyasiga tegishli ishlar uchun qoldiriladi.

Bu taklif adabiyotda qizg'in fikr almashuviga sabab bo'lib, nafaqat

amaliyotchilar, balki nazariyotchilarning ko'pchiligi ham alohida sudyalarning qarorlari, ham sudyalarning hay'ati qarorlari ustidan shikoyat qilishdan voz kechish tarafdori bo'ldi.

Aksariyat ekspertlarning ushbu fikrini hisobga olgan holda, 1874 yildagi fuqarolik odil sudloving butun imperatorlik statutining loyihasi birinchi ikkita loyihaning taxminlaridan voz kechdi va qarorlar va kollegial sudlarga shikoyat qilishga ruxsat berdi.

1875 yilda maxsus parlament qo'mitasida muhokama qilinayotganda, deputat Bekker yana 1872 yilgi loyihaga qaytishni taklif qildi, ammo bu taklif bir nechta a'zolar, shu jumladan Gneist tomonidan qo'llab-quvvatlangan bo'lsa ham, o'n to'qqiztaga qarshi ko'pchilik ovoz bilan rad etildi.

Komissiya va parlament tomonidan tuzatilgan 1874 yil loyihasi 1877 yilda tasdiqlangan. Yangi nizomga ko'ra, birinchi instansiyaning har qanday qarori ustidan shikoyat qilish huquqiga, da'volar narxi bilan cheklanmagan holda ruxsat etiladi. 1895 yildagi Avstriyaning Fuqarolik protsessual kodeksi aynan shu huquqni takrorladi. Frantsiyada murojaat XIII asr oxirigacha umuman ma'lum emas edi. Uzoq vaqt davomida u sud janglari bilan almashtirildi, sudya qo'lida xujjat bilan o'zi qabul qilgan qarorni himoya qildi.

Fransuz inqilobi davrida (ya'ni 1789 yildan keyin) keng yurisdiksiyaga ega bo'lgan ruhiy sudlardan tashqari, qirollik va kattalarga bo'lingan ko'plab dunyoviy sudyalarning mavjud edi. 1790 yil 31 martda milliy majlisda apellyatsiyani bekor qilish masalasi muhokama qilindi. Biroq apellyatsiya arizasi saqlanib qoldi. Apellyatsiya shikoyati ham, apellyatsiya sudlari ham saqlanib qoldi va bugungi

kungacha deyarli o'zgarishsiz qoldi. Angliyada apellyatsiya hali ham noma'lum. Jinoyat jarayoniga kelsak, G'arbiy Evropada Rim huquqining paydo bo'lishi bilan apellyatsiya u erda va bu jarayonda ayblov jarayoni mavjud bo'lgan vaqtgacha saqlanib qolgan.

Asta-sekin, inkvizitorlik tamoyili jarayonga kiritilishi bilan, G'arbiy Evropada murojaat yo'qoladi va 16-asrda u hamma joyda bekor qilindi, chunki u faqat ishlarining to'g'ri yo'nalishini kechiktiradi. Ishlarning bir instantsiya tomonidan hal qilinishi uch yuz yildan ortiq davom etdi va faqat 18-asrda hukmlarning to'g'riligini kassatsiya tartibida tekshirish zarurligi to'g'risidagi g'oya paydo bo'ldi va keyinchalik apellyatsiyani qabul qilish imkoniyatini taxmin qildi. jinoiy ishlar amalga oshirila boshlandi. Frantsiyada 1809 yilda qabul qilingan qonunga ko'ra, bir qator hollarda shikoyat qilish mumkin edi.

Kassatsiya ish yuritish tarixini o'rganish uning shaqllanishi va rivojlanishining asosiy bosqichlarini aniqlash imkonini beradi. Sudning mustaqil bosqichi sifatida kassatsiya ishlari birinchi marta Frantsiyada paydo bo'lgan.

Sud hujjatlari ustidan shikoyat qilishning kassatsiya usulini yaratish g'oyasi Qirol Kengashining fuqarolik ishini mamlakatning istalgan sudidan, shu jumladan parlamentdan qaytarib olish va uni mohiyatan ko'rib chiqish bo'yicha sud amaliyotidan kelib chiqqan. Bu kuch ayniqsa 14-asr boshlarida Qirol Kengashi tomonidan faol foydalanilgan. parlamentni davlat hokimiyatining saylangan organi sifatida bo'ysundirish va fuqarolik nizolari va jinoyat ishlarini oxirgi instantsiyada ko'rib chiqish orqali oliy sud organi maqomini ta'minlash maqsadida.

Bunday sharoitda Parlament va Qirol Kengashi o'rtasida vakolatlar va funktsiyalar chegaralarini me'yoriy mustahkamlash zarurati dolzarb bo'lib qoldi, bu sud qarorlari ustidan shikoyat qilishning murosasini yaratishga olib keldi, bunda sud hokimiyati o'rtasida teng taqsimlanadi. davlatning oliy organlari (Parlament va Qirol Kengashi) va natijada huquq va fakt masalalari bo'yicha tekshirish sub'yektlari ikki oliy sud organi o'rtasida farqlash edi. Fransiya parlamentiga ishni (nizoni) mohiyati bo'yicha ko'rib chiqish va qayta ko'rib chiqish to'g'risidagi so'rov (apellyatsiya instantsiyasi), qirol kengashiga esa apellyatsiya qilingan sud qarorining qonuniyligini tekshirish vakolati berilgan (kassatsiya tartibi).

Qirol Kengashining yangi ajratilgan sud himoyasi sub'ektining mustaqilligi va o'ziga xosligi - sud qarorining qonuniyligini tekshirish - 15-16-asrlarda katta yordam berdi. Fransiya qiroolidan kelib chiqadigan qonunlar hokimiyatini mustahkamlash, bu esa, o'z navbatida, butun monarxiya tizimining mustahkamlanishiga yordam berdi.

Xuddi shu davrda Fransiyaning protsessual qonunchiligida birinchi marta 1579 yildagi Blua ordinansiyasida sud qarorlari ustidan shikoyat qilishning kassatsiya usuli qayd etilgan.

Kassatsiya (lot. cassatio - bekor qilish, buzish) - shikoyat qilish shakllaridan biri bo'lib qonuniy kuchga kirmagan sud hukmi (hal qiluv qarori) ustidan bo'ladi. Kassatsiya instantsiyasi, apellyatsiya sudidan farqli ravishda, shikoyat yoki protest doirasi bilan cheklanib qolmaydi, balki bunda ish unda mavjud bo'lgan va qo'shimcha taqdim qilingan materiallarning to'la hajmida tekshirib chiqiladi. Mazkur instansiya hukm (hal qiluv qarori)ni o'zgarishsiz qoldirishi,

bekor qilishi va ishni yangidan tergov qilishga yoki sud muhokamasiga jo'natishi yo bo'lmasa hukmni bekor qilishi va sud ishi olib borishni to'xtatishi mumkin.

XV-XVI asrlar davri. kassatsiya instantsiyasini shaqllantirish, kassatsiya instansiyasining vakolatlari va rivojlanishining asosiy yo'nalishlarini belgilash bosqichi sifatida tavsiflanishi mumkin, ular orasida kassatsiya instantsiyasi sudiga quyi sudlarning sud qarorlarini faqat sud qarorlari doirasida tekshirish yuklanganligini ta'kidlash kerak. kassatsiya shikoyatining vajlari, shuningdek quyi sudlar tomonidan odil sudlovni amalga oshirishda protsessual huquq normalariga rioya etilishi.

Kassatsiya ishini rivojlantirishning navbatdagi bosqichi 1667 yilda Lyudovik XIV kodeksining nashr etilishi bo'lib, u kassatsiya shikoyatini qo'llashning mavjud tartibiga hech qanday yangi qoidalar kiritmagan bo'lsa-da, har qanday sud qarorini tasdiqladi. farmonlar, farmonlar va deklaratsiyalarga zid bo'lgan Fransiya qiroli ahamiyatsiz. Ya'ni, kassatsiya instantsiyasida sud qarorini bekor qilish uchun asos bo'lib, ish ko'rilyotganda nafaqat quyi instansiya sudining protsessual huquq normalarining buzilishi, balki moddiy huquq normalarining noto'g'ri qo'llanilishi va talqin qilinishi ham bo'lgan.

Apellyatsiyaning kassatsiya usulini qo'llash bo'yicha barcha tajribalarni o'zida mujassam etgan eng birinchi kodlashtirilgan normativ akt 1738 yilda qabul qilingan "Kassatsiya shikoyati to'g'risida"gi qaror bo'lib, uning ayrim qoidalari 1947 yilgacha qo'llanilgan. Shular bilan bog'liq holda, Farmon frantso'z huquq fani tomonidan kassatsiya ishini qo'llashning barcha masalalarini to'liq, aniq

va batafsil hal qilgan birinchi fundamental akt sifatida ko'rib chiqiladi.

Qarorda quyidagilar belgilandi: kassatsiya shikoyati berish muddati (olti oy), bu muddat shikoyat qilingan sud qarori chiqarilgan kundan boshlab hisoblanishi kerak edi; kassatsiya shikoyatining mazmuniga qo'yiladigan talablar; nizoni ko'rib chiqishning protsessual tartibini buzish, vakolatlarning haddan tashqari ko'tarilishi, sud qarorining qirollik farmoyishlariga mos kelmasligi, sud qarorlarining adolatsizligi kabilarni o'z ichiga olgan sud qarorini kassatsiya tartibida tekshirish uchun asoslar.

1790-yil 27-noyabrda Fransiya Kassatsiya tribunali to'g'risidagi dekret qabul qilindi, unga ko'ra Fransiya kassatsiya tribunali tashkil etildi va kassatsiya shikoyati usuli bevosita favqulodda deb ataldi. Farmonga ko'ra, Kassatsiya tribunali mustaqil bo'lmagan va parlament nazorati ostida bo'lgan, unga ko'ra tuzilgan va o'z faoliyati to'g'risida hisobot bergan.

Kassatsiya sudi bu davrda hali qonunlarni sharhlash huquqiga ega emas edi va shuning uchun tegishli yozma so'rovlar bilan Fransiya parlamentiga murojaat qilish kerak edi. Bunday tashkil etishning maqsadi amaldagi qonunchilikni talqin qilish jarayonida Kassatsiya sudining har qanday ishtirokini istisno qilish edi. Darhaqiqat, kassatsiya sudiga nafaqat protsessual va moddiy huquq normalarida, balki ularni rasmiy talqin qilish aktlarida ham ifodalangan qonun chiqaruvchining irodasini ijro etuvchi roli yuklangan.

Kassatsiya sudi 1800 yilda odil sudlovni amalga oshirish va qonunni talqin qilishda to'liq mustaqillikka erishdi va 1806 yilda Fransiyaning Fuqarolik protsessual kodeksining qabul qilinishi va sudning nomining o'zgartirilishi bilan kassatsiya

ishini yuritish tartibining yakuniy me'yoriy mustahkamlanishi kuzatildi.

Shunday qilib, XVII-XIX asrlar kassatsiya instantsiyasining eng jadal rivojlanishi va shaqllanishi davri sifatida tavsiflanishi mumkin.

Fransiya kassatsiya sudi hozirgi vaqtda ishlarni ko'rib chiqayotganda, nafaqat huquq masalalarini, balki motivlar masalalarini ham nazorat qiladi, motivatsiyani minimal nazorat qiladi, ularsiz huquqiy motivlarni nazorat qilish samarasiz va asosan xayoliy bo'ladi. Ushbu davrda kassatsiya instantsiyasi, birinchidan, sud qarorini nafaqat protsessual va moddiy huquq normalariga muvofiqligini, balki uning eng kam asoslilikini, ya'ni qabul qilingan sud qarorining asoslilikini tekshirish huquqini oldi. qaror; ikkinchidan, kassatsiya instantsiyasiga sud hal qiluv qarorini bekor qilib, ishni yangidan sud muhokamasiga yubormasdan, nizoning mohiyati bo'yicha yangi sud qarori chiqarish yo'li bilan nizoni tugatish, agar sud tomonidan aniqlangan va baholangan faktlar bo'lsa, huquq berildi. nizoni mohiyatan ko'rib chiqqan quyi sudlar kassatsiya instantsiyasiga tegishli huquqiy tartibga solishni qo'llashga ruxsat beradi.

Germaniyada frantsio'z kassatsiya protsessasiga asoslangan qayta ko'rib chiqish jarayonining rivojlanishi va shaqllanishi tarixini ko'rib chiqsak, shuni ta'kidlash kerakki, sud amaliyotining birligini ta'minlaydigan bunday institutni yaratish g'oyasi sud amaliyoti uchun mutlaqo yangilik emas edi. Germaniya sud tizimi. 19-asrda yaratilgan frantsio'z kassatsiyasidan ko'ra radikalroq bo'lgan sud qarorlarini tekshirish instituti qayta ko'rib chiqish deb nomlangan. Germaniyadagi audit, Frantsiyadagi kassatsiya jarayonlari nafaqat qonunlarni

qo'llash va qonunni talqin qilish birligining, balki, birinchi navbatda, davlat yaxlitligining kafolati sifatida qaraldi.

Germaniyada apellyatsiya tizimi "fransuz modeli"ga ko'ra o'zgartirildi, farqi shundaki, uchinchi instantsiya kassatsiya emas, balki qayta ko'rib chiqish xarakteriga ega edi. Germaniyaning Jinoyat protsessual kodeksiga eng muhim o'zgartirishlar 2002 yil 1 yanvarda kuchga kirgan 2001 yil 27 iyuldagi Jinoyat protsessual islohoti to'g'risidagi qonun qabul qilinganidan keyin amalga oshirildi. Qonunda audit instantsiyasi sudi, Germaniyada esa Germaniya Federal sudi uchun ustuvor

vazifa sud amaliyotining bir xilligini ta'minlashdan iborat ekanligini belgilaydi.

20-asrda kassatsiya institutida sodir bo'lgan o'zgarishlar nazorat instantsiyalarining funktsiyalarini belgilash, ishni ko'rib chiqishning barcha bosqichlarida sud himoyasining mavjudligini ta'minlash zarurati bilan bog'liq edi, qonunlarni talqin qilish va qo'llashda bir xillikni ta'minlash, boshqaruv odil sudlovi (huquqshunoslik), bu esa pirovard natijada sud jarayonidagi aniq shaxslarning emas, balki davlatning o'zining ommaviy-huquqiy manfaatlarini himoya qilishni ta'minladi

References:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. T.: 1992. // www.lex.uz
2. O'zbekiston Respublikasining jinoyat-protsessual Kodeksi. T.: 2021 // www.lex.uz
3. "Advokatura to'g'risida" O'zbekiston Respublikasining Qonuni, №349-I. Qabul qilingan sana 27.12.1996, kuchga kirish sanasi 09.01.1997. // www.lex.uz
4. "Sudlar tomonidan jinoyat ishlarini apellyatsiya tartibida ko'rish amaliyoti to'g'risida"gi 20.04.2021 yildagi O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 13-son qarori // www.lex.uz
5. "Jinoyat ishlarini kassatsiya tartibida kurish bo'yicha sud amaliyoti tug'risida"gi 27.11.2021 yildagi O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 37-son qarori // www.lex.uz
6. Konstitutsii zarubejnyx stran. Sbornik. Sostavitel V.N. Dubrovin. -M.: 2003.
7. To'laganova G.Z., Bazarov S.R. Jinoyat ishlarida advokatning ishtiroki. O'quv-qo'llanma. T.: TDYuI nashriyoti, 2009. – 165 bet.